

ШПІЦБЕРГЕН, Свальбард (давньорус. Грумант; норв. Svalbard) — арктич. архіпелаг у Північному Льодовитому ок., розташований між 10° і 35° сх. довготи та між 74° і 81° пн. широти; адм. округ *Норвегії*. Тер. — 62,7 тис. км². Нас. — 3,5 тис. чол. Адм. центр — селище Лонгїр.

В період раннього Середньовіччя Ш. відвідували сканд. і руські мореплавці. 1596 відбулося т. з. друге відкриття архіпелагу голл. експедицією В. Баренца. До поч. Першої світ. війни 1914—18 Ш. вважався *terra nullius*, тобто територією, яка безпосередньо перед набуттям не належала жодній д-ві. На Паризькій конференції 9.II 1920 був прийнятий Договір про Шпіцберген. Його учасниками стали США, Великобританія та її домініони, Данія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Франція, Швеція та Японія. 1935 до Договору приєднався СРСР, а наприкінці 20 ст. його учасниками вже були понад 40 держав. Договір встановлював суверенітет Норвегії над Ш., а державам-учасникам надавалися рівні права щодо експлуатації природних ресурсів архіпелагу та його тер. вод.

Договір підтвердив існування міжнар. звичаю щодо спільного користування архіпелагом Ш., котрий історично склався щодо цієї території. Незважаючи на те, що Ш. є норвезькою держ. територією, гр-ни та компанії всіх учасників Договору про Ш. мають свободу доступу на архіпелаг і рівні права на всі види мир. діяльності на ньому при додержанні норв. законів і правил, які мають відповідати положенням Договору (ст. 3). Для ефектив. функціонування режиму спільного користування Договір про Ш. встановлює вимогу повної демілітаризації та нейтралізації островів архіпелагу. Норвегія зобов'язалася не створювати та не допускати створення жодної мор. бази в місцевостях, вказаних у Договорі про Ш., не споруджувати в них укріплень та не використовувати їх з військ. метою (ст. 9). Режим демілітаризації та нейтралізації жодним чином

не зачіпає екон., промислової, судноплавної і торговельної діяльності держав — учасниць цієї угоди. Норвегії надається право щодо прийняття необхід. заходів для збереження та відновлення фауни і флори у визначених місцевостях та їх тер. водах на основі рівного ставлення до усіх держав-учасниць (ст. 2). 17.VII 1925 Норвегія прийняла закон про Свальбард, а 7.VIII 1925 — Гірничий статут (щодо архіпелагу Ш.), де офіційно Ш. отримав нову назву — Свальбард. Прав. режим інституту *архіпелажних вод*, що був закріплений у *Конвенції ООН по морському праву 1982* (ч. IV), не поширюється на архіпелаг Ш. (цей режим стосується лише держав-архіпелажів, зокрема Філіппін, Індонезії, Фіджі та ін.).

Лит.: Timchenko L. D. Quo vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development. Kharkiv, 1996; Hisdal V. Svalbard: Nature and History. Oslo, 1998.

І. В. Дмитриченко.